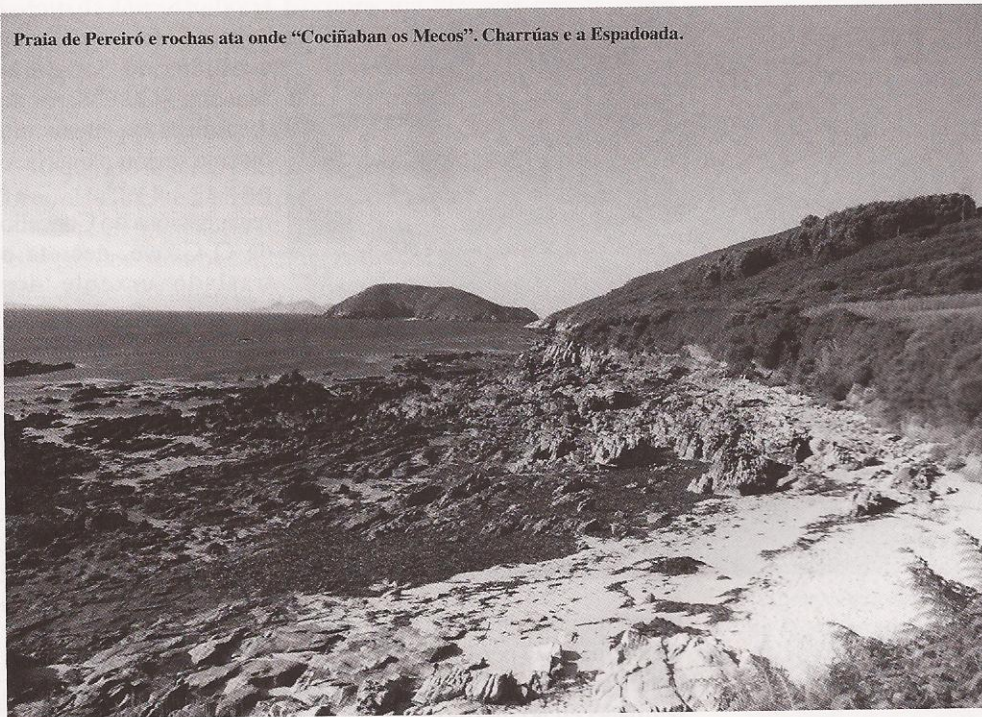

A HIDRONIMIA E A TOPONIMIA DA ILLA DE ONS. PARTE LESTE: DENDE O PEIRAO AO ALTO DO VIXIA (II)

Por: Fernando Cabeza Quiles

Despois dos **Cons de Debaixo da Viña**, topónimo no que quedamos no artigo anterior, veñen **Os Pasales da Malaca**, hidrónimo que sinala, como ocurría cos **Pasales** situados ao sur da Punta da Canteira, uns pasais ou canles submarinas, aproveitadas por pequenas embarcacións para a navegación, pois, cando o apelativo de lugar **Os Pasales** dá nome a accidentes marítimos, refírese á devandita

Praia de Pereiró e rochas ata onde “Cociñaban os Mecos”. Charrúas e a Espaduada.

circunstancia, mentres que, se **Os Pasales** nomea emprazamentos de ríos, alude a pedras ou pasais para atravesar a pé enxoiro estas correntes fluviais. Non sendo así no caso que nos ocupa dos **Pasales da Malaca**, hidrónimo que dá nome a unha canle marítima, situada entre x as pedras chamadas A Malaca de Fóra e A Malaca de Dentro, que debeu ser aproveitada polos pescadores para se achegar a terra, pois **Os Pasales da Malaca** aluden á pasante ou paso para embarcacións de pequeno calado, que citamos na entrega anterior, cando explicamos os devanditos hidrónimos Malaca de Fóra e Malaca de Dentro.

Logo dos Pasales da Malaca vén, desprazándonos sempre de norte a sur, a zona costeira chamada **Debaixo do Campo**, hidrónimo de claro e transparente significado que dá nome a un anaco de costa moi rochoso, emprazado debaixo das

casas do barrio de Pereiró, que ten enriba, sobre o cantil ou borde costeiro, un campo onde antes houbo cultivos e hoxe pastan as ovellas.

Deseguido vén a **Pedra dos Serráns**, nome dunha pequena rocha localizada a uns 100 metros da orella, ao sur das Malacas, que debeu ser frecuentada no seu día, se aínda non o é, por serráns, a mesma especie piscícola que aparece

nomeada noutra **Pedra dos Serráns** situada ao norte, segundo explicamos no artigo anterior.

A continuación da **Pedra dos Serráns**, que poderíamos chamar **Pedra dos Serráns do Sur**, para diferenciala da que poderíamos chamar **Pedra dos Serráns do Norte**, aparece a **Mexiloeira**, nome doutra pedra mariña que se atopa 200 metros mar dentro da praia de Pereiró polo seu lado sur, que con marea baixa descobre algo e que debeu ser abundosa en mexilóns, xa que **Mexiloeira** é un claro e seguro abundancial en -eira de mexilón ou mexillón.

Despois, indo sempre cara ao sur, batemos cos **Picotos da Praia de Pereiró**, nome dunhas rochas en

forma de pico ou picoto, que case non descubren, situadas a uns 70 metros ao sur da praia de Pereiró e a 50 da orella.

Na próxima **Poza da Praia** atopamos, efectivamente, unha pequena poza que se forma coa maré baixa ao sur da Praia de Pereiro, a uns 40 metros desta.

O hidrónimo **Debaixo da Veiga da Auga** pode aludir a unha veiga ou canle que sobe cara a terra dende a orella entre as rochas.

Os topónimos **Praia do Castillo** (castelanismo por Castelo), nome dunha pequena zona de rochas e area situada xunto á orella, **Debaixo do Castillo**, outra zona de rochas, **Castillo de Marina**, zona entre monte e rochas, que debeu pertencer a unha tal Marina, situada á beira do mar a uns 200 metros ao sur da praia de Pereiró, e **Rego do Castillo**, nome dunha canle submarina, na fala local dos mariñeiros

rego, fan todos referencia a un castelo que se empezou a construír (non sabemos se se rematou) cando se levantou o Castelo da Rueda, pertencendo, ambos os dous, a un mesmo plan de defensa da illa.

Verbo do suxírente hidrónimo **Onde Cociñaban Os Mecos**, zona mariña de rochas situada a carón da praia de Pereiró, parece que alude ao lugar onde cociñarían os seus alimentos uns mariñeiros mecos, os cales chegarían ata a costa de Ons nas súas incursións pesqueiras. Estes mariñeiros mecos debían ser do Grove, xa que a palabra *meco* debe ser sinónima de *grovense* ou natural do Grove, de acordo e baseándonos na coñecida lenda local do Meco do Grove, que produciría o adxectivo *mecos* para referirse en clave festiva aos habitantes desta vila. Outra posibilidade, aínda que menos probable, sería que os mecos do topónimo procedesen da vila tamén pontevedresa de Ponte-Cesures, situada no fondo navegable da Ría de Arousa, xa que os baleiros cesureños, que pescaban a solla e a lamprea balando ou golpeando a auga para atordar as súas capturas e que chegaban nas seus periplos pesqueiros a moitos puntos da citada ría, utilizaban unha clase de dorna chamada *meco*; de aí que os navegantes destas embarcacións puidesen ser chamados tamén mecos, malia que o máis probable, repetimos, é que os mecos contemplados no hidrónimo **Onde Cociñaban Os Mecos** fosen da vila mariñeira do Grove. Sexa como for, no restaurante “A Pedra” de Catoira expoñíase (non sabemos se se segue facendo) un meco ou pequena dorna utilizada polos antigos pescadores de Cesures. Verbo de facer a comida os mariñeiros, xa fosen do Grove ou doutros lugares costeiros, sabemos, porque no lo contaron xa hai ben anos vellos mariñeiros de Muxía, que estes cando estaban en activo cociñaban e quentaban a súa comida dentro das súas pequenas embarcacións, para o cal utilizaban unha pequena laxe ou pedra plana sobre a que acendían un pequeno lume, gardando, claro está, todas as precaucións que aconsella cociñar nunha pequena embarcación de madeira, material doadamente combustible. O hidrónimo **Onde Cociñaban Os Mecos** debe referirse, xa que logo, ao anaco de mar onde fondeaban as súas barcas os mariñeiros do Grove ou mecos para cociñar.

Preto de **Onde Cociñaban Os Mecos** documentamos o topónimo terrestre **Regata do Sultán**, zona de monte situada a 50 metros ao oeste dunha antiga batería do devandito castelo contemplado no topónimos **Praia do Castillo**, etc. Tal como parece, no lugar chamado **Regata do Sultán** debeu haber unha *regata*, palabra que o Dicionario Enciclopédico de Eladio Rodríguez dá cos significados de “cañada, espacio entre dos montes, reguera pequena” (Rodríguez González, 1980 (reed.), voz *regata*, t. 3: 254).

Verbo de Sultán, a segunda parte do topónimo **Regata do Sultán**, pode ser un alcume festivo ou/e burlesco, aínda que a voz Sultán tamén podería referirse ao nome dun can.

Ao respecto dos topónimos terrestres **Charrúa do Roxo** (do Rubio), zona de monte a 50 metros ao oeste da devandita batería, e **Charrúas**, ampla zona de monte, que vai dende o camiño de Pereiró ata o mar, deben ser antigos nomes de importación e inspiración monástica ultrapirenaica de orixe francesa, se reparamos no seu *Ch-* inicial, que pode corresponder á característica e sistemática palatalización francesa do *c-* inicial latino perante a vogal *a*, xa que a voz *charrúa* pode vir da celto-latina *carruca*, o mesmo que, entre outros moitos exemplos, o latín *cantare* derivou no francés *chanter*. Temos, xa que logo, que os topónimos illáns **Charrúa do Roxo** e **Charrúas** poden vir do devandito *carruca*, voz que vén, á súa vez, do celta latinizado *carrus*, “carro”, sendo a *charrúa* un tipo de arado de ferro que semellaría un carro por ter rodas, moi distinto ao modesto arado galego de pau e sen rodas, chamado popularmente “romano”. Non obstante, coidamos que os topónimos **Charrúa do Roxo** e **Charrúas** non reproducen só a voz *charrúa*, “clase de arado”, xa que deberon ser antes, respectivamente, ***A Finca da Charrúa do Roxo** e ***As Fincas das Charrúas**, ***Os Campos das Charrúas** ou algo similar, en alusión a fincas ou a antigos espazos agrícolas que, por teren terreos de mala calidade por pedrosos, etc., precisarían para ser traballados un arado da clase *charrúa*, máis forte có de madeira. A este respecto, o dicionario de Alonso Estravís documenta a voz *charrao* ou *charrau* co significado de “terreo lixeiro e de má calidade” (Alonso Estravís, 1995, *Dicionário... voz charrao ou charrau*: 331), sendo tamén voz galega relacionada cos devanditos topónimos **Charrúa do Roxo** e **Charrúas** a de *charruar*, igual a “arar a terra coa *charrúa*”. A este respecto, non con relación aos topónimos **Charrúa** e **Charrúas** illáns, senón a unha finca chamada **A Charrúa**, pertencente á parroquia de Sísamo, Carballo (A Coruña), puidemos recoller dunha amable informante duns 70 anos de idade que “lle chamaban **A Charrúa** porque era unha terra ruín e *charrueira* con moita pedra, que unha vez, segundo contaban os vellos, tiveron que lle meter un arado moi potente chamado *charrúa* para levantala”. Parécennos, pois, **Charrúa do Roxo** e **Charrúas** topónimos que puideron ser en orixe ***A Finca da Charrúa** e/ou ***As Fincas das Charrúas**, fincas que polas devanditas características precisaban ser aradas co potente arado chamado *charrúa*; de aí o topónimo ***A Finca da Charrúa**, logo **A Charrúa** e máis tarde simplemente **Charrúa**, aparello e adianto agrícola, o do arado chamado *charrúa*, quizais traído por primeira vez a Galicia por antigas

ordes monásticas de orixe francesa, como as dos cluniacenses ou cistercienses.

Tocante ao **Alto da Espadoada**, zona de monte no camiño ao miradoiro de Fedorentos, debe ser o mesmo topónimo que Fernando Alonso Romero recolleu coa forma **Paduada**, nome dun prado situado na parte sur de Ons ata onde chegaba a Santa Compañía, lugar no que paraba para comer (Alonso Romero, 1981: 289). Sobre o posible significado deste topónimo dicir que a forma **Espadoada** debe ser a orixinaria, sen a perda da sílaba inicial Es-, que si sufriu a versión **Paduada**. Así, A **Espadoada** pode ser un abundancial en -ada da planta chamada espada ou espadana, que require terreos con auga ou, cando menos, húmidos. Tería así **Espadoada** ou A **Espadoada** un sufixo abundancial ou colectivizante -ada, tamén presente, por exemplo, nas voces galegas *pumarada*, “conxunto de mazairas”, *millarada*, “conxunto ou gran cantidade de millo”, *camada*, “conxunto de crías que os mamíferos paren dunha vez”, *niñada*, “conxunto de crías de ave que hai nun niño”, *larada*, “conxunto de pitos que unha galiña ten dunha vez”, *rolada*, “conxunto de crías que un animal ten dunha vez”, etc., exemplos que parecen indicar que o topónimo illán **Espadoada** sexa un abundancial de algo, que poden ser, formulámolo sequera como unha posibilidade, espadas vexetais ou espadanas, como o topónimo A **Anllada**, nome dunha aldea do concello pontevedrés de Cuntis, pode referirse a un conxunto de *anllos* ou ángulos formados pola confluencia de varios ríos.

Preto do **Alto da Espadoada** está a praia de **Pereiró**, topónimo enganoso, que non se refire á arbore froiteira chamada pereira, xa que debe provir dunha antiga forma latina igual ou similar a **petrariolo*, diminutivo de *petra*, “pedra”, en referencia a un lugar pedroso da praia.

Ao lado leste do actual miradoiro de Fedorentos está O **Alto do Vixía**, topónimo que sinala un antigo lugar alto de garda ou vixía, que avisase os illáns de posibles perigos vidos polo mar.

Rochas de Rego do Castillo, Regata do Sultán, Praia do Castillo,...

BIBLIOGRAFÍA

- ALONSO ESTRAVÍS, I., 1995. *Dicionário Sotelo Blanco da língua galega*, Sotelo Blanco Edicións, Santiago de Compostela.
- ALONSO ROMERO, F., 1981. “Los orígenes del mito de la Santa Compañía de las islas de Ons y Sálvora”, en *Cuadrenos de Estudios Gallegos*, t. 32, Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos, Santiago de Compostela.
- CABEZA QUILES, F., 1992. Os nomes de lugar. *Topónimos de Galicia: a súa orixe e o seu significado*, Edicións Xerais, Vigo.
- CABEZA QUILES, F., 2000. *Os nomes da terra. Topónimos galegos*, Editorial Toxosoutos, Noia.
- CABEZA QUILES, F., 2008. *Toponimia de Galicia*, Editorial Galaxia, Vigo.
- RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, E., 1980, (reed.), *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, dous tomos, Editorial galaxia, Vigo.